

NIEUWSBRIEF

AWN afdeling 2

20-juni 2020

"Van Glis naar Klapschaats"

Het West-Friese woord voor glijden is glissen, nu wil het toeval dat ik tijdens een ritje op de fiets over "Ouwe dik" te Westwoud in een uitgediepte sloot een benen "Glis" in de bagger zag liggen.

Deze vondst stond al een tijdje op mijn verlanglijstje, dus helemaal voldaan deze vondst mee naar huis genomen. Wat is er zo bijzonder aan een glis? en waar diende het voor?

Een glis is een benen schaats, ook wel glijbeen genoemd, het zijn bewerkte en vlak geslepen runder of paardenbotten die onder de voeten gebonden konden worden en waarop alleen gegleden kon worden, om de touwtjes (veters) aan de glis te kunnen bevestigen werden er gaten dwars door het bot geboord.

In alle waterrijke delen van het land zijn glissen gevonden, het grote probleem van de glis op het ijs is dat er niet mee afgezet kon worden. Om nu toch vooruit te kunnen komen werd vaak gebruik gemaakt van een of twee prikstokken, die men tussen de benen door naar achteren duwde, het lijkt daarom meer op langlaufen dan op schaatsen.

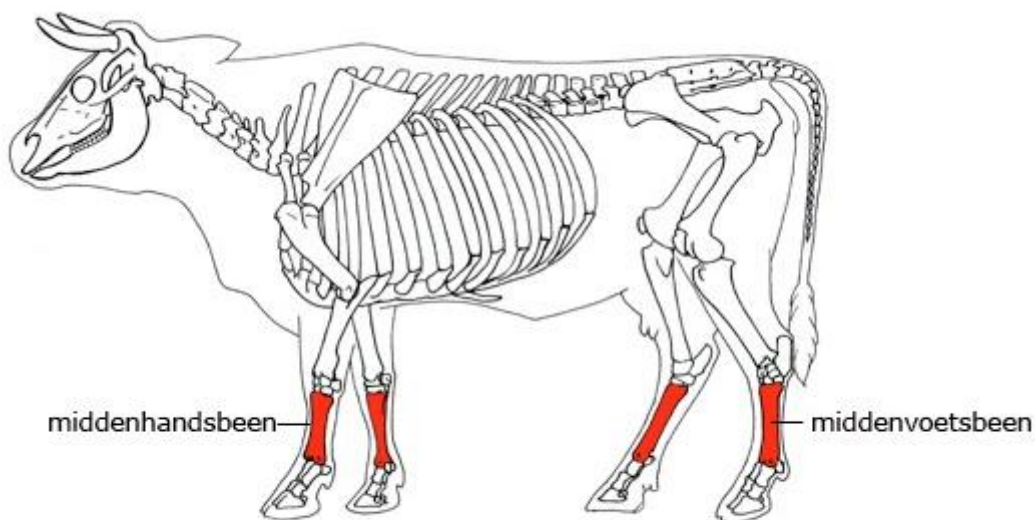
Tijdens diverse archeologische onderzoeken zijn er verschillende glissen gevonden, in het begin wist men niet precies waar deze beenderen voor gediend hadden, maar na meer gedegen onderzoek en combineren van de gedane bijvondsten kwam men toch tot de conclusie dat het als een glis gediend heeft, en zo ook een datering er aan konden geven.

Glissen zijn in Nederland gebruikt in de Midden-Romeinse periode, beginnend vanaf omstreeks 200, buiten Nederland werden al glissen gebruikt in de late bronstijd, tussen 1200 en 600 voor Christus (Hongarije, Thuringen, Zwitserland, Bosnie). Uit de ijzertijd zijn glissen gevonden tussen de laat 2e en de vroege 4e eeuw (Thuringen, Frankfurt en Oostenrijk).

In de Scandinavische landen werden glissen aangetroffen uit de 5e en de vroege 6e eeuw, in de Slavische periode (circa 600 tot 900) kwamen glissen voor in Saksen en Polen, terwijl vondsten uit Rusland dateerden van 1000 tot 1200. Ook in Engeland maakte men in die tijd gebruik van beenderen van dieren om zich op het ijs te verplaatsen of te vermaken.

De in Nederland gevonden glissen zijn te onderscheiden naar paarden of runderbot, onder de paarden en runder beenderen die in Nederland zijn gebruikt als glis komen drie soorten beenderen voor : het middenvoetsbeen (metacarpus) of het spaakbeen (radius). Slechts een enkele keer wordt een rib (costa) gebruikt. De lengte van de glissen varieert van circa 20 tot 33 cm, de in Westwoud gevonden glis heeft een lengte van 28 cm.

Glissen zijn te herkennen aan de bewerking die ze hebben ondergaan, het middenvoets en middenhandsbeen van paarden en runderen hebben in dwarsdoorsnede een driehoekige vorm. De uiteinden van het bot vertonen verdikkingen op de plaats waar de botten scharnieren in het enkel of kniegewricht.

Afbeelding: botten met plat gewrichtsvlak en bol scharnier in skelet huisrunder.

Gebruik van de Glis

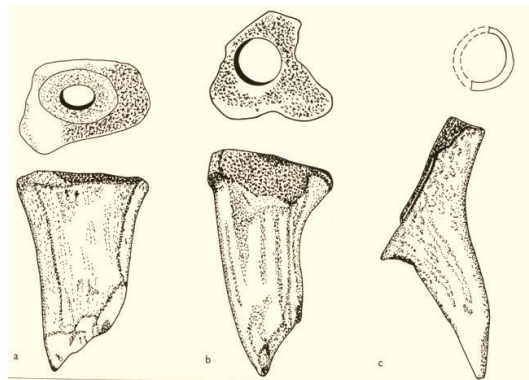
Door het gebruik van de glis op het ijs wordt de onderkant verder door slijtage glad geslepen. Aangezien bot vrij veel vet bevat, wordt voorkomen dat slijpsel van ijs of water aan de glis blijft kleven.

Mocht de glissenglijder niet tevreden zijn over het waterafstotend vermogen van zijn glis dan kan hij de glis nog insmeren met dierlijk vet, met name varkensvet.

De prikstokken bestaan uit een houten stok met een punt om af te zetten, de punt moet van hard materiaal gemaakt zijn, dit om te voorkomen dat de punt snel slijt.

In het begin werd er een stuk bot op het einde van de stok gezet, dit bot was bewerkt tot een punt en er was een gat in gemaakt om de stok in te plaatsen, vaak zat er aan de zijkant nog een gat om zodoende het bot op de stok te kunnen zekeren.

Later werd er een ijzeren punt op de stok gemonteerd, men kon zo toch aardige afstanden afleggen, voorwaarde was wel dat het ijs hard, glad en vrij van sneeuw moest zijn.

Glissen zijn tot de 19e eeuw gebruikt, toen nog door mensen die zich de aanschaf van een paar schaatsen niet konden permitteren, of door kinderen die op deze manier vertrouwd raakten met het ijs. Van schaatsen met de glis kon niet echt gesproken worden, dat veranderd als er onder stukken hout ijzers gemonteerd worden, zodat er wel op het ijs afgezet kan worden.

Een benen punt voor de prikstok.

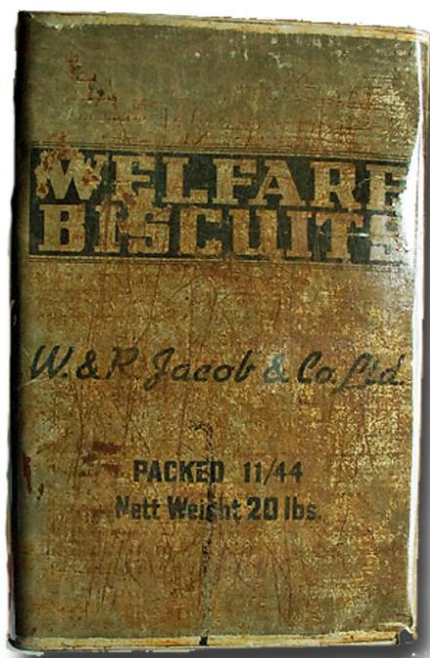
Uit eigen collectie.

De benen glis raakte steeds meer op de achtergrond door de verdere ontwikkeling van de schaats. Er ontstonden verschillende type's schaatsen in de diverse provincies, men sprak

van Friese doorlopers , Krulschaats (Zuid Holland), West- Friese schaats, lage houten noren, stalen hoge noren, en tegenwoordig klap schaatsen!

Nu we het toch over stalen noren hebben wil ik nog wat aanvullende informatie hierover vermelden. Het toeval wil dat de wereld bekende "Viking" schaatsen door mijn oom Co Lassche zijn ontwikkeld.

Jacobus Johannes (Co) Lassche werd geboren in november 1919. Voor de oorlog experimenteerde hij al met het maken van metalen schaatsen en reeds op 18 jarige leeftijd schaatse hij op zelfgemaakte "blikken noren", met zaagbladen er in gesoldeerd. Niemand kon toen nog vermoeden dat die schaats van Co Lassche later zou uitgroeien tot de wereld bekende "Vikingschaats", waar onze jongens zoals Ard en Keesie en vele anderen wereldtijden op reden, Lassche was de grondlegger van dit merk.

Kort na de oorlog is het allemaal begonnen in een klein keldertje van een woning aan het IJsselmeer in het prachtige dijkdorpje Durgerdam onder de rook van Amsterdam. Daar werden de eerste stalen "Noren" met de hand gemaakt van "Welfare"biscuitblikken, omdat beter materiaal voor hem niet voor handen was. Deze blikken waren gebruikt voor voedseldroppings tegen het einde van de 2e Wereldoorlog.

Via diverse sportzaken werd Co geadviseerd om contact op te nemen met de bekende schaatsenrijder Jaap Havekotte om van hem eerst een certificaat van deugdelijkheid in ontvangst te nemen, hij kreeg het adres en zo klopte Lassche op Sinterklaasavond 1947 , bij wijze van surprise aan bij Havekotte in

Amsterdam. Deze bekeek de schaatsen grondig en kwam tot de conclusie, dat ze van te licht materiaal waren gemaakt, maar dat de maker desondanks een eerste klas vakman moest zijn.

"Hij kon het, dat zag ik direct", aldus Havekotte in het blad Sportief, en wilde best met Lassche samenwerken. Lassche heeft toen 25 paar schaatsen gemaakt zonder merknaam, en deze ter verkoop aan Havekotte aangeboden. Deze wilde ze wel kopen, als hij daarbij het alleen recht zou verkrijgen voor de verkoop, dat was natuurlijk prachtig voor Lassche, die in de toen al bekende Havekotte zijn vaste afnemer had gevonden.

In februari 1948 kwam het compagnonschap tussen Lassche en Havekotte tot stand, deze samenwerking heeft van 1948 tot 1952 geduurd, na de breuk met Havekotte is hij voor zich zelf verder gegaan en heeft zo nog stalen noren onder diverse merknamen gemaakt, in

Noorwegen was het merk "Ballingrud", genoemd naar de bekende Noorse langebaan schaatser Ivar Ballingrud heel erg bekend en gewilde schaatsen.

Daar heeft Lassche heel handig op ingespeeld, door met het merk "Grudsal" voor de dag te komen, het leek een beetje op Ballingrud en het klinkt als Noors, maar het was een anagram, hij had namelijk de de eerste letters van **Dur**gerdam en de eerste letters van zijn achternaam **Lass**che omgekeerd zodat er "Grudsal" te lezen was.

Co Lassche overleed in 1966 plotseling op 47 jarige leeftijd.

Grudsal Original Hamar Gearantee 1952

Havekotte is onder zijn eigen naam verder gegaan, de naam Noorse Schaatsenfabriek "Viking" zoals de fabriek in het begin heette, heeft zoveel stof op doen waaien, dat de Noorse ambassadeur hoogst persoonlijk aan Havekotte kwam vertellen dat die naam aangepast moest worden. Het was geen Noorse fabriek. De naam veranderde in "Viking" en dat is tot op heden nog de naam "Viking", ook voor de moderne klapschaatsen.

Theo van Meurs

Hoogkarspel, mei 2020

Bronnen:

1) Schaatshistorie.nl

2) Amstelveen web